

## СТАНОВИЩЕ

по конкурс за получаване на научно звание ‘професор’, обявен от Богословски факултет, Софийски университет “св. Климент Охридски”, по професионално направление 2.4. Религия и теология (старобългарска книжнина и химнология), обявен през януари 2014 г. (ДВ бр. 7 от 24.01.2014)  
с кандидат доц. д-р Мария Атанасова Йовчева

рецензент: проф. дфн Анисава Милтенова, направление за стара българска литература,  
Институт за литература при БАН

По обявения с решение на Научния съвет на Богословския факултет конкурс е кандидат доц. д-р Мария Атанасова Йовчева, която работи в в същия факултет от м. март 2012 г. Преди това е била редовен аспирант в Института за български език при БАН (1987–1990), успешно е защитила дисертация на тема „Солунският октоих – среднобългарски паметник от края на XIII в.“ и ѝ е присъдена научната и образователна степен доктор (1999). Хабилизацията ѝ се е състояла през 2002 г.; работила е като ст.н.с. II ст. (доц.) в Кирило-Методиевския научен център в продължение на 8 години (1991–2009) и е избрана с конкурс за доцент в Института за литература при БАН, където работи от 2009 до 2012 г. в Направление за стара българска литература.

Представената за рецензиране научна продукция (трудове на кандидата след хабилизацията) е повече от удовлетворяваща изискванията на конкурса – тя се състои от една монография, озаглавена “Старобългарският служебен миней”, изданието “Книга на пророк Иезекиил с тълкования” (2003) (в съавторство с проф. Лора Тасева) и “История на българската средновековна литература” (2009) (в съавторство с колектив). В последните два труда самостоятелните части са описани надлежно в документацията. М. Йовчева е автор на 70 студии и статии и над 13 рецензии, в чуждестранна и в българска научна периодика, от които 46 научни статии и студии, една обзорна лекция и 9 рецензии са отпечатани след нейната хабилизация.

Мария Йовчева е учен с много висок авторитет, добре известен у нас и в чужбина. Научните ѝ интереси обхващат следните проблемни полета: история на българския език и история на средновековната българска литература, кирилометодиевистика, химнология, агиология, библеистика, средновековна литургическа книжнина, както и изследване и критично издание на български средновековни паметници. Участвала е в редица международни конгреси и

конференции (повече от 50) и е организатор на научни форуми в България. В последните години ръководи два международни проекта (финансирани след конкурс от ФНИ) и участва в повече от 15 национални и международни проекти, сред които бих искала непременно да отбележа получилия широк отзвук проект “Encyclopaedia Slavica Sanctorum: светци и свети места в България (в електронен и Гутенбергов формат”, който е текущ (2011–2014). Приносите на М. Йовчева са видими чрез впечатляващия брой цитирания на нейни трудове в Европа и в света, които са над 1000.

Научното творчество на М. Йовчева се характеризира с изключителна целенасоченост и задълбоченост. Темата за старобългарската химнография е изследвана от М. Йовчева във всички възможни съвременни аспекти: археографски и кодикологически проучвания, текстологически и лингвистични анализи, изследване на византийските и раннохристиянските патристични автори, публикуване на паметници, литературоведски и културологични съпоставки с други явления през Средновековието. Може без преувеличение да се каже, че съвременната представа за славянската песенна поезия в не малка степен се гради върху проучванията на М. Йовчева, която се нарежда сред водещите учени у нас.

Проучвайки голям брой ръкописи и други извори в архивите и книгохранилищата на Москва, Санкт Петербург, Одеса, Рим, както и такива, които по произход са свързани с Атонските манастири Зограф, Хилендар и с манастира “Св. Екатерина” на Синай, М. Йовчева разработва въпроси, свързани с макроструктурите на българските химнографски сборници, с тяхната история и с развоя им в старата руска и старата сръбска литература. Трудът на М. Йовчева под заглавие “*Старобългарският служебен миней*” (2014) обхваща увод, три части и подборна библиография. Обемът му е 350 страници. Тя анализира за пръв път формирането на тази основна книга в славянското богослужение – един дискуссионен проблем, обсъждан на няколко международни конференции и конгреси. Минейните състави са подложени на анализ в съпоставка с гръцките образци и се предлагат нови решения, които засягат основни въпроси: какво съдържа най-ранният състав на служебния миней, къде е създаден той и как се разпространява; какви редакции претърпява; възможно ли е да се реконструира състава на старобългарските служебни минеи. Направени са първостепенни по своето значение открития, основаващи се на солидна аргументация – отхвърля се източнославянската и моравската хипотеза за възникването на първоначалния състав на минея и се обосновава неговия старобългарски произход; изследват се детайлно лексикалните пластове в ядрото от произведения и техния развой. М. Йовчева

установява съществени етапи в историята и периодизацията на химнографските сборници, което всъщност представя в нова светлина историята на славянските литератури и на богослужението като цяло.

В заниманията си със средновековна литература М. Йовчева прилага в истинския смисъл на думата комплексен подход – текстологията е съчетана с анализ на езиковите особености и стила, с дълбоки познания в областта на теологията, на литургиката и не на последно място – на литературната теория и писмената култура. Тя е компетентен специалист във всички периоди на старата българска книжовност, на нея принадлежат най-точните обобщения за литературния процес и това най-добре проличава в главите, посветени на химнографията, включени в *“История на българската средновековна литература”* (2009). Те всъщност изграждат една цялостна история на химнографията през старобългарския и среднобългарския период – от нейното развитие от IX–X в. до края на XVII в. Характеристиката на оригиналната и преводната химнография е направена на основата на критерии, които засягат не само общите явления в живота на текстовете, но също така включват жанровите и функционалните им особености. Наред с това намерението на авторката е да открие спецификата на оригиналното българско химнотворчество, да обрисова адаптацията и трансформацията на византийските модели и да посочи най-важните черти на старобългарската песенна поезия. Авторката изказва аргументи по отношение на създаването на старобългарския празничен Миней, в който тя открива старинен текстов пласт, свързан с преводаческата дейност на Кирило-Методиевите ученици (на основата на проучвания върху текстовете за месец декември). Нейният извод е, че старобългарският светителски репертоар е включвал не само най-важните християнски празници, но редица текстове за апостоли, пророци, мъченици и светители. За пръв път в историята на българската литература е отделено подобаващо място на химнографията от 30-те г. на X в. до края на Първото българско царство, т.е., по времето на цар Петър – епоха, която придоби плътност и важно значение именно чрез нейните проучвания.

Заслужава да се подчертае значението на откритите от М. Йовчева неизвестни произведения на ученици и последователи на славянските просветители Кирил и Методий (*“Гимнографическое наследие Кирилло-Мефодиевских учеников в русской книжности.”*, 2002; *“Осмогласният цикъл канони и стихирни на Климент Охридски за първоапостолите Петър и Павел”*, 2005; *“Акростихът в старобългарския канон за св. Троица като свидетел за произхода на творбата”*, 2005 и др.). Друг много ценен влог в съвременната медиевистика са службите за т.нар. “западни” светци в старобългарския

миней – за Алексей, човек Божий, за Стефан I папа Римски и за Аполинарий Равенски, които позволяват не само да се обогати представата корпуса от творби, свързани с авторството на Кирило-Методиевите ученици, но разкрива перспективи за изследвания в областта на агиологията и на състава на ранния славянски календар (“Старобългарската служба за св. Аполинарий Равенски от Климент Охридски”, *Palaeobulgarica*, 2002; “Новооткрито химнографско произведение на Климент Охридски и проблемът за западните паметни в старобългарския календар”, 2002; “Езикови свидетелства за произхода на Службата за Пренасяне на мощите на Климент папа Римски”, 2005 и др.). Допълнителен влог представляват проучванията ѝ върху текстове за стари балкански култове – на Александър Римски (Тракийски), св. Вит, Модест и Крискентия.

Без да изневерява на своето призвание като учен, Мария Йовчева откликва на актуални проблеми на старобългаристиката – участва със статии в енциклопедични издания, с рецензии и обзори в научната периодика у нас и в чужбина. Тя е отзивчив консултант и на начеващи, и на утвърдени специалисти.

Документите по конкурса отговарят на всички изисквания, дават точна и напълно обективна представа за научното творчество на кандидата.

Във високопрофесионалните научни постижения на М. Йовчева до голяма степен се оглежда съдбата на съвременната филология, която в настоящия момент достигна определена степен на зрялост, и, може да се каже, разгръщането на нейните творчески възможности в дълбочина тепърва предстои, за да предаде своите знания и умения на своите студенти и млади учени. С голяма убеденост ще гласувам за присъждане на научното звание ‘професор’ на доц. д-р Мария Йовчева.

21.05.2014 г.

София

Проф. дфн Анисава Милтенова